

Nejkrásnější evropský pěvec?

Text a foto: Tomáš Grim

Před lety jsem měl na konferenci v Brazílii přednášku o výsledcích našeho bádání rehků zahradních a „jejich“ kukaček. Studijní systém je to pozoruhodný: rehek zahradní je totiž jediným dutinovým hnízdičem, který u nás v Evropě „slouží“ jakožto pravidelný pěstoun kukačky. Výsledky byly vzrušující...

▲
Návrat „domů“? Je konec dubna a tento sameček rehka zahradního (Phoenicurus phoenicurus) se čerstvě vrátil ze zimoviště na hnízdiště... nebo se jen zastavil cestou dál na sever? I to je možné – naši jihofinskou výzkumnou lokalitou rehci protahují ještě celý květen. Sedělko u Luhačovic, Zlínský kraj, ČR

K mému nadšení přispělo i to, že rukopis s našimi objevy, o nichž jsem na konferenci referoval, shodou okolností den před přednáškou přijali v nejlepším oborovém časopise. Nadšený jsem byl tak, že jsem úplně pustil z hlavy, kde o rehcích začínám přednášku slovy „jde o jednoho z nejkrásnějších pěvců“...

Až byla ta slova venku, vybavily se mi pestrobarevné tangary, které jsme ten den ráno pozorovali – každá z těch „Brazilek“ by samečka rehka

zahradního strčila do pověstné kapsy. Zalupal jsem po dechu (podobně jako diváci...) a rychle větu zopakoval: „jde o jednoho z nejkrásnějších pěvců u nás v Evropě“. Diváci se zasmáli a za své předešlé rouhání jsem ani nebyl vyveden ze sálu ☺

S pojetím „čím víc barev, tím víc krásy“ by jistě mnozí polemizovali. Nakonec já také: vždyť i samička rehka zahradního je, nejspíš díky svým výrazným kukadlům, velká „sympoška“. A barevnější samečky v našich evropských

končinách najdeme také; vzpomeňme slavíka modráčka, žluvu hajní a nakonec i „obyčejnou“ sýkoru modřinku.

Než opeřence srovnávat, není lepší si je jen užívat? U rehka zahradního to jde jak po másle. Nejen zrakově, ale i akusticky.

Pěvec melancholik

„Život, zvyky i chování se rehka zahradního upomínají namnoze na jeho příbuzného [rehka domácího], jenže se tento zdržuje převážně na stromech. Zpěv jest lepší, libozvučnější a bohatší než jeho strýce; tóny dvou nebo tří sloh, ze kterých se skládá, jsou něžné a flétnové, trochu melancholické sice, ale celkem velmi příjemné. I tento rehek rád napodobí hlasy jiných ptáků.“

Možná jste poznali osvědčený vypravěčský styl Brehmova života zvířat. Nechme ještě chvíli slovo klasikovi.

„Rehek zahradní chová se častěji v kleci než jeho příbuzný, zpívá tam pilně a téměř po celý rok, stává se však časem obtížným svým věčně opakovaným vábením ‚uit uit tak tak‘. Nicméně získal si vřelé přátele, kteří zapomínají na ono nepříjemné vábení pro jeho půvabné pohyby, jeho krásné barvy a vždy čisté peří.“

Citoval jsem z dílu třetího, svazku čtvrtého a strany stopadesáté osmé z vydání přepracovaného atd. atd. a vydaného nakladatelstvím J. Otto, společnost s r. o. v Praze léta páně 1928. A ovšem zmíněné „uit uit tak tak“ mi zní v uších i léta poté, co jsme náš finský výzkum uzavřeli. Tak jej za chvíli s dovolením opět otevřu...

Dva rehci zahradní

Rehka „zahradníka“ asi není třeba sáhodlouze uvádět. Patří mezi ptáky

synantropní, tudíž nám blízké. Pokud ho nepotkáte u svého městského bydlíště, nic není ztraceno – porozhlédněte se po zahradě u své chaty... no... a ano, támhle je. Starý známý. Nicméně podívejte se na fotografii na této straně dole. Je to samec rehka... moment... kterého?

Všechno odpovídá rehkoví zahradnímu, ale co tam dělá ta bílá skvrna v křídle? Takovou přece má „správně“ mít dospělý samec rehka domácího (*Phoenicurus ochruros*). Ovšem i rehek zahradní je proměnlivý, ale jen tak málo, aby to stálo za vytýčení pouhých dvou poddruhů (kominíček, to je jiný kabrňák: poddruhů má rovnou patero či sedmero, dle toho kterého ptačího systému).

U nás hnízdí nominátní *P. p. phoenicurus*, který obývá celou Evropu a zasahuje i na Sibiř. Na snímku je však ten druhý poddruh. Tedy *P. p. samamisticus*. Toho najdeme od jižního Balkánu a Turecka přes Blízký Východ až po Střední Asii. Tam je ostatně epicentrum rehčí diverzity.

*Tady něco nesedí...
Je to rehek zahradní,
nebo není? Dozvíte se
v hlavním textu. Hai Bar,
Jižní distrikt, Izrael*

- ▲ Milé setkání. Samička rehka zahradního odpočívá ve stínu. Na tom by až tak nic nebylo, kdyby nebylo 18. února a přesto „mikrovlnka“ i v tom stínu. Stín totiž pochází z pár suchem skomírajících stromů v poušti. Rehci zahradní zimují převážně jižně od Sahary a severně od zón afrických deštných lesů. Malá část jejich populací přežívá zimu v severozápadní Africe a další část právě tady, na jihu Arabského poloostrova. Oáza Qatbit, guvernorat Dafár, Omán
- ▼ „Pěřovka“. Tady už je hnízdní sezóna rehků zahradních v plném proudu. Inkubující samička se téměř ztrácí v pěřové výstelce kotlinky – přestože je půlka června, skoro to vypadá, jako by si navlékla „pěřovku“. Utula, Jižní Karélie, Finsko

▲▼ **Kdo to je?** Samička rehka zahradního pestrostí šatu neoplývá. Přesto jí to v jejím decentním ošacení velmi sluší. Někdy ale umí překvapit. Starší samice získávají, podobně jako u jiných druhů ptáků, opeření, které připomíná „vyšisovaného“ samce. V případě na snímcích může jít i o poruchu tvorby pigmentů, tzv. částečný leucismus. Záběry jsem poslal pěti zkušeným kroužkovatelům u nás i v zahraničí; typická reakce: „s tím jsem se nikdy nesetkal, snad přestárlá samice,“ nebo „...pigmentová porucha“. Mimochodem, úplný leucismus bývá často zaměňován za albinismus. Podrobněji se dočtete jinde (Mikšík I. 2014: Albín! Albín? Každý bílý pták není albínem... Ptačí svět 21/2: 16–18). Utula, Jižní Karélie, Finsko

- ▲ **Nevybíravý stavitel.** Na stromě i na stavbě. Ve zdi i ve skále, v budce i ve starém použitém hnízdě jiného druhu. Nad zemí, na zemi i pod zemí. Tam všude umí rehek zahradní zahrnízdit. Společným jmenovatelem je tu zjevně „čím těsněji, tím líp“. Výjimečně ze svých nároků sleví a zahrnízdit na římsce budovy nebo ve starém hnízdě drozda zpěvného. Nejrady má ale dutiny po strakapoudech. Ta na tomto snímku vznikla nejspíš vylomením staré větve. Sameček nese mláďatům housenku sosnokaze borového (*Panolis flammea*). Národní park Patvinsuo, Severní Karélie, Finsko
- ▼ **„Naši“ rehci.** Pokud se chcete o životě rehka zahradního něco dozvědět, spoléhat se na přirozená hnízda by bylo bláhové (jak je jasné z popisku k fotografiím na protější straně). Není divu, že většina toho, co je o rehcích známo, bylo vyvádáno na budkových populacích. Přestože jsou budky komfortní, řada rehků dá přednost vykotlanému torzu stromu jen o pár metrů vedle. Utula, Jižní Karélie, Finsko

▲▼ **Neviditelná hnízda.** Najít hnízdo v budce zvládne i skoro slepý. Najít hnízdo rehka zahradního ve vykotlaném stromu už taková legrace není. Najít však rehčí hnízdo v zemi je prakticky nemožné: na každém hektaru lesa může být maličké hnízdo ukryté v tisících různých štěrbin po vykotlaných pařezech a vyhnílých kořenech. Není v lidských silách všechny skuliny dohledat. A už vůbec nemáte šanci prosmátrat, kam až vedou. Tady pomůže jen šťastná náhoda. Tedy když na hnízdo nevědomky skoro šlápnete a vylétnuvší majitelka (vejce inkubuje a mláděta zahřívá pouze samice) svůj domov prozradí. S nalezením ale spíš „pomůžou“ až žadonící mláděta. Na naší finské výzkumné lokalitě jsme takto našli jedno přirozené zemní hnízdo průměrně za dva roky... Započítáme-li i ty v dutinách stromů, tak jedno ročně. Jasný důvod, proč zkoumat rehy budkové. V tomto případě se ve škvíře pod zemí choulilo dokonce mládě kukačky obecné (*Cuculus canorus*), kterému se předtím podařilo vytlačit vejce hostitele mimo důlek. Utula, Jižní Karélie, Finsko

▲▼ **Nevybíravý bytový designér.** Tak jako bývá pestré umístění jeho hnízda, i výstelka hnízdní kotlinky rehka zahradního může mít velmi proměnlivý původ. Nejkrásněji vypadají kotlinky vystlané perím, např. pery tetřívka obecného (*Lyrurus tetrix*, syn. *Tetrao tetrix*) či jeřábka lesního (*Bonasa bonasia*, syn. *Tetrastes bonasia*). Rehčí majitelé hnízd na snímcích použili perí tetřívka, samice (nahore vlevo) i samce (nahore vpravo). U většiny kotlinek ale perí chybí úplně. Asi nejčastěji rehci vystylají kotlinky svých hnízd jen stěbly trav, občas přimíchají několika málo per (dole vlevo). Naopak jen vzácně v kotlince najdeme příměs srsti (dole vpravo). Pro procvičení vaší pozornosti můžete pátrat, zda jsou všechna vejce na této dvoustraně vejce rehka zahradního (odpověď najdete v hlavním textu). Všechny záběry Utula, Jižní Karélie, Finsko

▲▼ Když je hnízdo rehka zahradního vystláno šupinami borovicové borky (nahore vlevo), připomíná hnízdo lejska černohlavého (*Ficedula hypoleuca*; viz snímek v článku: Grim T. 2021: Pozor na „zlotřilé lumpajznice“! Naše příroda 14/4: 20–31). Jen vzácně jsem se mezi stovkami sledovaných hnízd setkal s borkou březovou (nahore vpravo); stavitel hnízda na snímku projevil svou výjimečnost i prostřednictvím pestré příměsi dalších stavebních komponent – ve výstelce vidíme i jehličí, trávu, srst, peří a kousek papírového či plastového obalu. Další hnízdo (dole vlevo) působí na první pohled mechově, ale v kotlince převažuje tráva, kořínky a něco málo peří. Poslední případ (dole vpravo) je velmi vzácný: samice snesla do prázdné budky (se zbytky materiálu po vyčištění budky po předešlé hnízdní sezóně). Všechny záběry Utula, Jižní Karélie, Finsko

Po šichtě. Po vyhníždění a před odletem na africké zimoviště rehci přepelichají. Na srpnovém snímku sameček ve zbrusu novém šatě. Sedělko u Luhačovic, Zlínský kraj, ČR

Jako modré vejce modrému vejci

Rehek zahradní je pěkný vzhledem, i příjemným zpěvem potěší. Dalším bonusem je zbarvení jeho vajec.

Jak vypadá univerzální ptačí vejce, to odhadne každý. „Světlý podklad, na něm tmavší skvrnění, typicky soustředěné kolem tupého pólu.“ „Výborně, dejte mi index!“ Jenže rehek zahradní není jen tak ledasjaký průměrník. Jeho vejce se skví krásně modrým až modrozeleným odstínem. Někdy jsou vejce zřetelně tmavší či světlejší. Nejspíš podle toho, kolik pigmentu biliverdinu, který dává skořápkám modré zbarvení, dokázala samička do vajec napéčovat.

Proč vlastně samička „modří“ vejce? Možných vysvětlení není nedostatek.

Modřejší kraslice může samečkovi dávat zprávu „tato partnerka je kvalitní, stojí za to jí zůstat věrný“. Biliverdin má antioxidační účinky – samička může biliverdinem udržet své potomstvo zdravější. Barva vajec má vliv na jejich termoregulaci – a embrya jsou na teplotní změny obzvláště citlivá. Atd. Po pravdě: všeobecně zatím není přijímáno žádné z těchto a dalších navržených vysvětlení.

Dokonalý švindl

Nicméně: zbarvení rehčích vajec perfektně kopíruje známá švindlířka kukačka. Dokonce do té míry, že vejce nejsou co do odstínu odlišitelná nejen našemu chabému lidskému zraku, ale i mnohem „schopnější“ technice. Zbarvení vajec (a nakonec jakéhokoli

materiálu) lze objektivně změřit a kvantifikovat pomocí přístroje zvaného spektrofotometr či spektrometr (Šulc M. & Honza M. 2014: Svět očima zvířat aneb jak ptáci vnímají barvy. Živa 62/4: 180–183). Dokonce i takto naměřené barevné hodnoty se neliší mezi vejci hostitele a hnízdního parazita.

Důvodem bude jistě i značná proměnlivost v modrosti vajec rehka – tu dobře vidíte na dvoustránkové tabuli, která ilustruje různé typy výsterek rehčích hnízd, ale i nestejnost zbarvení vajec v rámci jedné snůšky i mezi různými snůškami. Ani různé samice kukaček nekladou totožná vejce; ostatně ani jedné samici se pokaždé nepovede „vyrobit“ vejce jedno jako druhé. Holt ptáci nejsou stroje.

Ptáci ale vidí mnohem lépe než my. Nejde jen o to, že rozpoznají drobné detaily na vzdálenost řádově větší než my. Vnímají i mnohem více barev: i normálně vidící člověk je ve srovnání s normálně vidícím opeřencem vlastně barvoslepý. Nicméně, jaké barvy ptáci vidí a co jsou či nejsou schopni v *jejich zrakovém světě* (nám nepřístupném) rozpoznat, můžeme modelovat a předpovídat (o čemž se právě dočtete ve výše odkazovaném článku z časopisu Živa). Tyto poněkud komplikované ale velmi objevené přístupy ukázaly, že dokonce i ve zrakovém světě ptáků nejsou vejce rehků a kukaček od sebe odlišitelná.

Rozdílly jsme nakonec nenašli ani v našem výzkumu na chemické úrovni – kukaččí vejce přesně kopírovala koncentrace pigmentů, které dávají vejcům barvu. Co ale bylo až neuvěřitelné: podívejte se na vejce rehka zahradního, kukaččího vejce v jeho hnízdě a na vejce lejska černohlavého. Modrá, modrá, modrá. Lidskému oku jako vejce vejci. Přesto se ukázalo, že kukaččí vejce je chemicky podobnější

vejci rehka (kterého parazituje) než *stejně vypadajícímu* vejci lejska (kterého neparazituje). Nejdokonalejší příklad mimikry kukaččích vajec zatím kdekoli zjištěný.

Dá se tedy vůbec vetřelčí vejce odlišit od vejce paní domácí? Dá. Ale spolehlivě jen podle velikosti. Ačkoli kukačka klade vejce relativně vzhledem k rozměrům svého těla jen poloviční oproti tomu, co bychom čekali, přesto se jí nepodařilo velikostí vajec rehka napodobit úplně dokonale. Vejce kukačky zůstávají malinko větší. Malinko, ale i tak dost na to, abyste na dvoustránkové tabuli uhadli, že dvě prostřední snůšky ve spodní řadě skrývají pro rehky neblahého návštěvníka... ■

Paparazzi. Jejich stylem náš výzkumný tým přistupoval k rodinnému životu rehků zahradních. Co naše kamery, ukryté v budkové nástavbě a mířící přímo do rehčích ložnic, odhalily? O tom si povíme zas někdy příště. Utula, Jižní Karélie, Finsko

Citované články autora jsou volně k dispozici na jeho stránkách: <http://www.tomasgrim.com/>

